

مجلة فصلية محكمة تصدرها كلية
التربية للعلوم الإنسانية - جامعة كركوك

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

المجلد (20) العدد الثاني - الجزء الثاني - كانون الاول 2025

مجلة فصلية صادرة من
كلية التربية للعلوم الإنسانية
جامعة كركوك

Issn 1992 - 1179

العنوان البريدي

العراق / كركوك / جامعة كركوك

صندوق البريد: 2281 والرمز البريدي: 52001

رقم الايداع في دار الكتب و الوثائق ببغداد 1209 لسنة 2009

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

المجلد (20) العدد الثاني - الجزء الثاني - كانون الاول 2025

مَجَلَّةُ جَامِعَةِ كَرْكُوكَ لِلدِّرَاسَاتِ الْإِنْسَانِيَّةِ

المجلد (20) العدد الثاني - الجزء الثاني - كانون الاول 2025

مجلة فصلية صادرة من كلية التربية للعلوم الإنسانية
جامعة كركوك

ISSN 1992 - 1179

العنوان البريدي

العراق / كركوك / جامعة كركوك

صندوق البريد: 2281 والرمز البريدي: 52001

رقم الايداع في دار الكتب و الوثائق ببغداد 1209 لسنة 2009

E. mail

kujhs@uokirkuk.edu.iq

رئيس التحرير

الأستاذ الدكتور

مراد إسماعيل أحمد

25 كانون الاول 2025

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

يسر هيئة تحرير مجلة (جامعة كركوك للدراسات الانسانية) أن تضع بين أيدي الباحثين والمهتمين هذا العدد الجديد، الذي يضم مجموعة متميزة من البحوث العلمية الرصينة في ميادين العلوم الإنسانية المختلفة، والتي تعكس تنوع التخصصات وعمق المعالجات المنهجية، وتسهم في إثراء المعرفة الإنسانية وتعزيز الحوار العلمي الرصين.

إن المجلة، ومنذ انطلاقتها، تسعى إلى ترسيخ معايير البحث العلمي الرصين، والالتزام بأصول التحكيم العلمي الدقيق، وتشجيع الدراسات الأصيلة التي تتناول القضايا الإنسانية المعاصرة برؤى علمية ومنهجية متوازنة، بما يخدم تطور المجتمع والارتقاء بالبحث الأكاديمي.

ويأتي هذا العدد ثمرةً لجهود علمية مشتركة بذلها الباحثون الأفاضل، وأعضاء هيئة التحرير، والسادة المحكّمون، الذين كان لإسهاماتهم العلمية وآرائهم الموضوعية الدور الكبير في إخراج البحوث بصورتها النهائية، وفق المعايير المعتمدة في المجالات العلمية المحكمة.

وإذ نثمن عالياً ثقة الباحثين بمجلتنا، نوّكد استمرارنا في دعم البحث العلمي الجاد، وفتح آفاق النشر أمام الباحثين من داخل العراق وخارجه، آمليّن أن يشكّل هذا العدد إضافة علمية نوعية تخدم مسيرة البحث في العلوم الإنسانية.

نسأل الله التوفيق والسداد للجميع.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

رئيس هيئة التحرير

أ.د. مراد إسماعيل احمد

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

كانون الأول ٢٠٢٥

شروط وقواعد النشر في مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

١. تسلم نسخة الكترونية من البحث عبر الموقع (<https://kujhs.uokirkuk.edu.iq>) تحت برنامج Microsoft Word بصيغة doc او بصيغة docx.
٢. يطبع البحث بواسطة الحاسوب بمسافات واحدة بين الأسطر شريطة أن لايزيد عدد صفحاته عن ٢٥ خمس وعشرين صفحة وبواقع (١٠٠٠٠) كلمة، ونوع الخط Simplified Arabic بما في ذلك الجداول، مع تنسيق محدد مسافة ١.٥، خط بحجم ١٤، على ورق A4. للبحوث الخاصة باللغة العربية، يُكتب البحث بخط (Times New Roman) للغة الإنجليزية و التركية بحجم خط (١٤) على ورق مقاس (A4). اما بالنسبة اللغة الكوردية فونت كوران Kurdfonts.
٣. تقديم سيرة علمية مختصرة للباحث أو الباحثين مرفقة مع البحث وتكون منفصلة.
٤. تكتب أسماء الباحثين الثلاثية باللغة العربية والإنجليزية كما تذكر عناوين وظائفهم الحالية ورتبهم العلمية.
٥. إقرار من المؤلف يؤكد أن البحث لم يسبق نشره وليس قيد النشر في مجلة أخرى.
٦. العناوين الرئيسية والفرعية تستعمل داخل البحث لتقسيم أجزاء البحث حسب أهميتها ويتسلسل منطقي وتشمل العناوين الرئيسية: عنوان البحث، الملخص، الكلمات الدالة، المقدمة، إجراءات البحث، الشرح، الاستنتاج، المراجع.
٧. يرفق مع البحث ملخص باللغة العربية وباللغة الإنجليزية على أن لا تزيد كلمات الملخص عن (٢٥٠) كلمة.
٨. تكتب بعد الملخص الكلمات الدالة للبحث.
٩. تطبع الجداول والأشكال والخرائط داخل المتن وترقم حسب ورودها في البحث وتزود بعناوين ويشار إلى كل منها بالتسلسل.
١٠. يجوز نشر البحث إذا كان مستلاً من أطروحة أو رسالة دكتوراه أو ماجستير، بشرط ألا تكون هذه الرسائل منشورة أو مقبولة للنشر، ويجب الإشارة إلى هذا في الصحيفة الأولى وقائمة المراجع، والإفصاح عن ذلك في الإقرار والتعهد.

١١. يلتزم الباحث بدفع النفقات المالية المترتبة على إجراءات التقييم في حال طلبه سحب البحث ورغبته عدم متابعة إجراءات النشر.

١٢. يمنح الباحث مدة أقصاها شهرا واحدا لإجراء التعديلات على بحثه إن وجدت ومن حق المجلة بعد ذلك الغاء الملف البحثي تلقائيا في حال تجاوز المدة المذكورة أعلاه.

١٣. التوثيق (قائمة المراجع)

أ. يُشترط اتباع أسلوب الكتابة وفقاً لمعايير APA النسخة السابعة (الجمعية الأمريكية لعلم النفس)، ويجب الالتزام بالدقة في الاستشهادات وتنسيق القائمة المرجعية وفقاً لهذه المعايير، لضمان الوضوح والتناسق في تقديم البيانات والمعلومات العلمية.

ب. يشار إلى المراجع في المتن بالاسم الأخير للمؤلف وسنة النشر والصحيفة، مثال: علي عبد عباس العزاوي (العزاوي، ٢٠٠٨: ٢١٤) أو (العزاوي، ٢٠٠٨).

ت. يجوز في بحوث علوم القرآن والتاريخ الإسلامي توثيق المراجع من خلال تهميش المراجع باستعمال الأرقام المتسلسلة بين قوسين هكذا (١) ، (٢) ، (٣) وتبين في آخر البحث تفاصيل المراجع حسب تسلسلها وتوضع قبل قائمة المصادر والمراجع.

ث. توثق المصادر والمراجع في قائمة واحدة في نهاية البحث وترتب هجائيا حسب الاسم الأخير للمؤلف مثل:

(اسم العائلة، الاسم الأول للمؤلف، (سنة النشر)، عنوان الكتاب، رقم الطبعة، مدينة النشر، در النشر)، مثال:

شحادة ، نعمان ٢٠١١، التحليل الإحصائي في الجغرافية والعلوم الاجتماعية، عمان - الأردن، دار صفاء للنشر والتوزيع.

ج. أما الدوريات: فيبدأ بذكر الاسم الأخير للمؤلف، ثم بقية الاسم كاملاً، ثم توضع سنة النشر بين حاصرتين. ثم عنوان البحث. ثم اسم المجلة غامق، ثم مكان صدورها، ثم رقم المجلد، ثم رقم العدد، ثم أرقام الصفحات.

١٤. عمل استلال للبحث في مركز الحاسبة الصادر من رئاسة الجامعة.
١٥. على الباحث دفع أجور النشر البالغة: (١٥٠.٠٠٠) مائة وخمسون الف دينار عراقي وإذا زاد عدد الصفحات عن (٢٥) خمس وعشرين صحيفة فسوف يتم استيفاء الأجر بواقع (٥.٠٠٠) خمسة الاف دينار لكل صفحة.
١٦. تجري هيئة تحرير المجلة التقييم الأولي للبحث، ثم يُعرض على محكمين من ذوي الخبرة العلمية في مجال التخصص، وتلتزم المجلة بإخطار الباحث بالقرار النهائي بشأن الموافقة على النشر من عدمها على أن يلتزم الباحث بإجراء التعديلات التي قد يطلبها المحكمون من أجل إجازة البحث أو الدراسة للنشر في المجلة.
١٧. ترسل البحوث وجميع المراسلات المتعلقة بالمجلة الى موقع المجلة.

أعضاء هيئة التحرير

ت	الاسم	اللقب العلمي	البلد	الاختصاص	مكان العمل	الملاحظات
١	د. مراد إسماعيل احمد	أستاذ	العراق	الجغرافية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	رئيس هيئة التحرير
٢	د. حيدر عادل محمد	مدرس	العراق	اللغة التركية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	مدير هيئة التحرير
٣	د. مشاري عبد العزيز محمد الموسى	استاذ	الكويت	اللغة العربية	جامعة الكويت كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
٤	د. سيد صادق عوض الله احمد	استاذ	مملكة البحرين	اللغة الإنكليزية	جامعة البحرين كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
٥	د. نازان توتاش	أستاذ	تركيا	اللغة الإنكليزية	جامعة انقرة كلية اللغات	عضو هيئة تحرير دولي
٦	د. فهد عباس سليمان	أستاذ	العراق	التاريخ	جامعة كركوك كلية التربية للبنات	عضو هيئة هيئة تحرير
٧	د. نور الله جتين	استاذ	تركيا	اللغة التركية	جامعة انقرة كلية اللغات	عضو هيئة تحرير دولي
٨	د. كمال عبد الله حسن	استاذ	العراق	الجغرافية	جامعة الانبار كلية الاداب	عضو هيئة تحرير
٩	د. زانيار فائق سعيد	استاذ	العراق	اللغة الانكليزية	جامعة السليمانية	عضو هيئة تحرير
١٠	د. جنار عبد القادر احمد	أستاذ	العراق	علوم تربوية ونفسية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
١١	د. دلال علي سليمان زريقات	استاذ	الأردن	الجغرافية	الجامعة الأردنية كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
١٢	د. ياسر محمد طاهر	أستاذ	العراق	طرائق التدريس	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الصرفة	عضو هيئة تحرير

١٣	د. كاروان عمر قادر	استاذ	العراق	اللغة الكوردية	جامعة السليمانية كلية اللغات	عضو هيئة تحرير
١٤	د. عصام مصطفى عبد الهادي عقلة	أستاذ مشارك	الامارات	التاريخ	جامعة خورفكان كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
١٥	د. ابراهيم بن يحيى بن زهران البوسعيدي	أستاذ مشارك	سلطنة عمان	التاريخ	جامعة السلطان قابوس كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
١٦	د. نزيه إبراهيم المناسية البطوش	استاذ	الاردن	الجغرافية	الجامعة الأردنية	عضو هيئة تحرير دولي
١٧	د.خالصة الغباري	أستاذ مساعد	سلطنة عمان	اللغة الإنكليزية	جامعة السلطان قابوس كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
١٨	د. مهدي قيس عبد الكريم الجنابي	أستاذ مساعد	الامارات	علوم القران	جامعة الشارقة كلية الشريعة والدراسات الإسلامية	عضو هيئة تحرير دولي
١٩	د. إسماعيل البر قومسر	أستاذ مساعد	تركيا	اللغة التركية	جامعة دوزجه	عضو هيئة تحرير دولي
٢٠	د.فارس محمود محمود	أستاذ مشارك	سويسرا	الجغرافية	جامعة بيرن	عضو هيئة تحرير دولي
٢١	د. كامل عبد القادر حسين	أستاذ مساعد	العراق	علوم القران	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٢	د. عز الدين صابر محمد	أستاذ مساعد	العراق	اللغة الكوردية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٣	د. خالد احمد هواس	أستاذ مساعد	العراق	اللغة العربية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٤	د. محمد اكبر بور	أستاذ مساعد	ايران	الجغرافية	جامعة ريزا كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي

٢٥	د. علي هادي حسن	أستاذ مساعد	العراق	اللغة العربية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٦	د. مجيد احمد جدوع الزبيدي	استاذ	العراق	اللغة الإنكليزية	جامعة الانبار كلية الاداب	عضو هيئة تحرير
٢٧	د. محمد علي شريف	أستاذ مساعد	العراق	اللغة التركية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٨	د. زينب عصمت صفاء الدين	مدرس	العراق	اللغة الإنكليزية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٩	د. عماد عبد الله مراد	مدرس	العراق	علوم القران	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير

فهرست البحوث المنشورة
بحوث التاريخ

رقم الصفحة	الباحث	عنوان البحث	ت
22-1	م. د. إسماعيل طه غفور العبيدي	مهنة الثلاث وتطورها في العصر العباسي (١٩٢ — ٦٥٦ هـ / ٨٠٧-١٢٥٨ م)	1
47-23	م. د. ريام عباس دعييل	مفاوضات ايكس لبيان واستقلال المغرب ١٩٥٦-١٩٥٥	2
77-48	سوزان صالح كريم	العلاقة بين اماره اردلان و الدولة العثمانية للفترة ١٥٢٠-١٥٦٦ م (دراسة تاريخية سياسية)	3
123-78	شهلاء امين رشيد محمد	الحزب الشيوعي السوري والموقف الحكومي منه حتى عام ١٩٧٢	4
150-124	م.م. عماد احمد حميد	دور نقابة اشرف بغداد في الحث على الجهاد اثناء الحرب العالمية الاولى (١٩١٤- ١٩١٨)	5
187-151	ا.م.د. فريدون عبدالرحيم عبدالله	انعكاس النضال الطبقي والنقابي في جنوب كردستان في صحيفة رئىگای كوردستان " طريق كوردستان (١٩٩١-١٩٩٤)	6

بحوث الجغرافية

رقم الصفحة	اسم الباحث	عنوان البحث	ت
188-213	حسن علاوي عبود العكراوي حسنين محمد عبد الحسين ابو شع	تقييم بيئي لتراكيز العناصر الثقيلة في انسجة الاسماك المستوردة المجمدة في اسواق مدينة الكوفة	7
235-214	م.م. سراء وضاح خضير	أثر درجة حرارة الهواء والرطوبة في الراحة الحرارية للإنسان في مدينة كركوك , العراق للمدة (١٩٩٠-٢٠٢٠)	8
236-277	م.د. سعدي خلف احمد	النباك في ناحية الصينية بقضاء بيجي دراسة جيومورفولوجية	9

بحوث العلوم التربوية و النفسية

رقم الصفحة	اسم الباحث	عنوان البحث	ت
278-321	آ.م. د أنور جبار علي	التجريد من الإنسانية وعلاقته بالإقصاء الاخلاقي	10
322-345	م.د. وليد خليل اسماعيل	التفكير المنظومي لدى المرشدين التربويين	11

بحوث اللغة العربية

رقم الصفحة	اسم الباحث	عنوان البحث	ت
346-390	ا.م. د. أحمد جمعة شوان	بلاغة الاقتصاص في القصص القرآنية المنفردة من تقطيع الأحداث إلى توليد المعني قراءة في نماذج مختارة	12
391-415	د. آرام علي عثمان	العوامل الحجاجية ودورها في التماسك النصي دراسة تطبيقية في ديوان الإمام الشافعي - نماذج مختارة-	13
416-450	أ.م. د. سعد عبد الرحيم أحمد الحمداني	الاستلزام الحواري في شعر الخنساء في ضوء مبادئ بول غرابيس	14

بحوث اللغة الانكليزية

رقم الصفحة	اسم الباحث	اسم البحث	ت
451-473	ابراهيم حسن عبدالله	التفاعل بين النحو والدلالات الضمنية في استنباط المعنى	15
474-488	د.انمار عدنان محمد حسن	الذهان الأنثوي والاضطهاد الأبوي كما «يتجلّى في قصة «ورق الجدران الأصفر»	16

بحوث اللغة التركية

رقم الصفحة	اسم الباحث	اسم البحث	ت
489-522	م.م نجاته ايوب شكر	آراء المعلمين حول تعليم اللغة التركية في العراق (نموذج كركوك)	17

بحوث علوم القرآن

رقم الصفحة	اسم الباحث	اسم البحث	ت
523-554	أ.م. د. عبد الستار شحاذه حسين اللهيبي	مبدأ فقه الأولويات وأهميته في المجال الاقتصادي الاسلامي	18
555-594	أ.م. د. احمد عبد الله رحيم	الضوابط التفسيرية والمقاصدية في بناء مفهوم الفتنة في القرآن الكريم دراسة تطبيقية في سورة البقرة	19

البحوث المستقلة

رقم الصفحة	اسم لباحث	عنوان البحث	ت
620-595	ريام ياس جاسم الحيايلى أ.م. د. ماهية محسن حسن أ. د. عباس رشيد علي	التوزيع الجغرافي للصناعات الكبيرة في محافظة كركوك لسنة ٢٠٢٤م	1
636-621	م.م. مرتضى سيف الدين نجم الدين أ.م.د. غوران صلاح الدين شكر	الفعل الماضي في ديوان عمر لاحقة العاشق	2
653-637	فاطمة عباس حميد ا.م.د. ارسان هاشم محمود الساقى	دراسة تحليلية لمحتوى القصائد بوزن العروض في ديوان صادق بشيرلي(من كأس إلى بحر)	3
672-654	آ.د. سامان عزالدين سعدون م. آشتى حسين عارف	المرأة في قصيدة "المرأة لا تريد أن تكون امرأة" لعلي بنجواني	4
689-673	سروه محمد كريم أ.د. شهاب طيب طاهر	التأديب في استلزامات التخاطبية	5

719-690	سواره محمد احمد ا.م.د اسو عمر مصطفى	الأنفال وانعكاساتها في شعر لطيف فاتح فرج	6
742-720	سيران احمد عبدالقادر د. ديلان سلام حمه فرج	سيمائية العنوان في اشعار فرهاد شاكلي الشعرية	7
779-743	شونم عثمان محمد أ.د. عادل رشيد قادر	بيداغوجية تعليم اللغة تدريس اللغة الكردية في الصف الأول الابتدائي، في المدارس الابتدائية غير الحكومية في مركز القضاء بمحافظة السليمانية، نموذجاً	8
803-780	بيستون يوسف سعيد	المواد المحاكاة في قصائد الشاعر نالي	9
819-804	لاقيا نهر و حسين د.س. ورن مامند عبدالله	الفكر الأسطوري في قصائد صباح رنجدهر من منظور النقد الأسطوري	10
844-805	شاخوان حمدامين رشيد د. ابوبكر حمد بالهكي	الفساد الاجتماعي في نظام الحكم الإمارات الكردية في العصر العباسي	11
870-845	أ.د. ضياء سرحان خلف	القراءات القرآنية وأثرها في فهم النص القرآني	12
871-885	ا.د. مجيد احمد جودع وديان علي سرحان	رواية "غيب اصلي" للروائي توماس بينشون وتقاليد القص البوليسي الميتافيزيقي	13

Kirkuk University Journal of Humanities Studies

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

<https://kujhs.uokirkuk.edu.iq>

DOI: 10.32894/1992-1179.2025.160993.1226

Date of Submission: 5/31/2025 Date of Revision: 9/16/2025 Date of Acceptance: 9/17/2025 Date of Publication: 12/25/2025

Tense Suffix in Divân-ı Âşık Ömer
Asst.lect. Murtadha S. Najmuldeen
Asst. Prof. Dr. Goran Salahattin Şükür

Abstract

Âşık Ömer is recognized as a prominent bard of the seventeenth century. Beyond his contributions to folk poetry, he distinguished himself as a poet whose works rivaled those of the divan poets. The most extensive analysis of Âşık Ömer's poetry was undertaken in 2010 by scholars such as Yakup Karasoy and Orhan Yavuz. The poet, who perpetuated the tradition of minstrelsy in his divan through his prolific and rich compositions, made a significant impact on his era with the artistic elegance of his works.

In this study, we based our analysis on Âşık Ömer's work, "Divân-ı Âşık Ömer." We examined the selected poems from the divan under two main headings: the "Simple Past" and the "Past Perfect Tense", corresponding to the period in which the poet lived. Given that this period was a transitional one, the influence and traces of Old Anatolian Turkish (Old Turkey Turkish) or Oghuz Turkish dialects are evident in the poems. Additionally, since the divan is a text with vowel points, some words exhibit double forms, a phenomenon particularly noticeable in the past tense.

Keywords: Âşık Ömer, past tense, Ottoman Turkish, folk poet.

لاحقة الفعل الماضي في ديوان عمر العاشق

م.م. مرتضى سيف الدين نجم الدين ، جامعة صلاح الدين ، كلية اللغات ، قسم اللغة التركية

أ.م.د. غوران صلاح الدين شكر، جامعة صلاح الدين ، كلية اللغات ، قسم اللغة التركية

الخلاصة:

عمر العاشق هو شاعر شعبي معروف عاش في القرن السابع عشر. إلى جانب الشعر الشعبي الذي كتبه الشاعر، كان لديه قصائد تنافس فيها قصائد شعراء (الديوان). هناك دراسات كثيرة على الشاعر وقصائده ولكن الدراسة الأكثر شمولاً من الناحية العلمية قد أجريتا من قبل يعقوب قرا صوي وأورهان ياوز في عام ٢٠١٠. واصل الشاعر في ديوانه الغنى بالقصائد الشعبية كتابة قصائد العشق أو قصائد غنائية شعبية في موضوع العشق وبجمال الفن ترك الشاعر بصمته على أدب عصره.

في هذه الدراسة، اعتمدنا على ديوان ديوان عاشق عمر. وبشكل عام، قمنا بدراسة القصائد التي اخترناها من الديوان أنفة الذكر تحت عنوانين. أولاً، قمنا بدراسة القصائد حسب الفترة التي عاش فيها، من حيث "الماضي الشهودي" *Görülen Geçmiş Zaman*، وثانياً، "الماضي النقلي" *Duyulan Geçmiş Zaman*. وبما أن الفترة التي عاش فيها الشاعر كانت فترة انتقالية، فمن الممكن رؤية تأثير وأثار اللهجة التركية الأناضولية القديمة أو اللهجة التركية الأوغوزية في القصائد. وبالإضافة إلى ذلك، بما أن الديوان يتكون من نصوص فيها كلمات عربية مع حركاتها الاعرابية، فهناك ازدواجية في أمثال لاحقة الماضي في بعض الكلمات. ويبدو هذا الوضع واضحاً بشكل خاص في زمن الماضي.

الكلمات المفتاحية: عمر العاشق، الزمن الماضي، اللغة التركية العثمانية، شاعر شعبي.

Divân-ı Âşık Ömer’de Geçmiş Zaman Eki

ÖZET

Âşık Ömer, XVII. yüzyılda yaşamış bir saz şairi olarak bilinmektedir. Yaşadığı dönemde kaleme aldığı halk şiirinden başka, divan şairleriyle yarışacak biçimde şiirler yazan bir şairdi. Âşık Ömer’in şiirleriyle alakalı en kapsamlı çalışmayı 2010 yılında Yakup Karasoy ve Orhan Yavuz gibi yazarlar yapmıştır. Zengin ve verimli şiirleriyle, konu muhtevasıyla divanında âşıklık geleneğini sürdüren şair, şiirlerinin sanatsal güzelliği ile dönemine damga vurmuştur.

Bu çalışmamızda Âşık Ömer’in “**Divân-ı Âşık Ömer**” adlı eserini esas aldık. Genel itibarıyla, divandan seçmiş olduğumuz şiirleri iki başlık altında inceledik. Birinci başlık altındaki şiirlerde görülen geçmiş zaman ekleri incelenirken, ikinci başlık altındaki şiirlerde de duyulan geçmiş zaman ekleri incelenmiştir. Şairin yaşadığı dönem bir geçiş safhası olduğu için şiirlerde Eski Oğuz Türkçesinin yanı sıra Modern Oğuz Türkçesinin de izleri görülmektedir. Ayrıca “**Divân-ı Âşık Ömer**” harekeli metinlerden oluştuğu için bazı kelimelerde iki şekillilik söz konusudur. Bu durum özellikle duyulan geçmiş zaman çekiminde net bir şekilde gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Ömer, geçmiş zaman, Osmanlı Türkçesi, halk ozanı.

1. Giriş

Yeniçeri saz şairi olarak bilinen Âşık Ömer Aydınli bir aileden, Konya’nın bir kasabasında dünyaya gelmiş, gençlik yıllarında Kırım’da bulunmuş, ordu ile seferlere katılmış, hayatının büyük bir kısmını Rumeli taraflarında geçirmiş bir şairdir. Eserlerinde anlaşıldığı üzere Bağdat, Anadolu, Rumeli ve Rus illerini dolaşmıştır. (Üşenmez, 2012, s. 210,211). Âşık Ömer’in 1707 yılında İstanbul’da vefat ettiğini ve türbesinin Yemiş İskelesi’nde bulunduğu söylenmektedir. (Karasoy, Y., & Yavuz, O., 2003, s. 178).

Sadettin Nüzhet Ergun, Âşık Ömer’in az çok medrese eğitimi aldığını kısmen tasavvufu, İslâm ilimlerini, enbiya hikâyelerini, şiire olan merâkı, yeteneği ve kendisini irşâd eden “Şerifi” adlı üstâdın etkisi ile Divân Edebiyatı ’nda kısa bir süre içerisinde ün kazanmasına yol açtığını dile getirmektedir. (Çelepi, 2005, s. 10).

Âşık Ömer, Osmanlı coğrafyasını ve hatta Osmanlı’ya ait olmayan bölgeleri diyar diyar gezmiş ve Türk kültür dünyasını şekillendiren

hemen hemen her konuyla ilgili şiirler kaleme almıştır. Hayvanlar, burçlar, şehirler, mevsimler, çiçekler, insan hayatının dönemleri gibi konuları ile birlikte; aşk, sevgi ve sevgili konularında ele aldığı esas duygu ve kavramların başında yer alır. (Çavdar, 2022, s. 503).

Âşık Ömer, Türk edebiyatında ün yapmış ve önde gelen Fuzûlî ve Hafız gibi şairlerin divanını okumuştur. Ayrıca Sadi'nin "Gülistan" adlı eserini okumuş ve bu sayede Farsça'yı da öğrenmiştir. Mahlas olarak da önce *Adli*, daha sonra *Ömer* mahlasını şiirlerinde kullanmayı tercih etmiştir. Şiirlerini sade ve anlaşılır Osmanlı Türkçesi ile kaleme almıştır. (Üşenmez, 2012, s. 210,211). Âşık Ömer, şiirlerinde hem hece hem de aruz ölçüsünü kolaylıkla kullanan bir şairdir. Ama en çok aruz ölçüsünü kullanmıştır. (Çelepi, 2005, s. 9).

Âşık Ömer tahmis, gazel, müseddes, murabba, muhammes, müstezat, satranç, gibi nazım şekillerinde örnekler vermiştir. Fuzûlî ve Ahmed Paşa gibi sanat dehasını kanıtlamış şairlere, klasik şiir geleneğine uyararak nazireler söylemiştir. Dahası musikiye de merak salmıştır: "Bize göre Âşık Ömer, yalnız halk musikisi ile değil, klasik Türk musikisi ile de uğraşmıştır." (Yılmaz, 2024, s. 711).

Âşık Ömer'in şiirlerini okuduğumuz zaman şair anlaşılır ve sade bir Osmanlı Türkçesi ile şiirlerini kaleme aldığını görebiliriz. "

Osmanlı Türkçesi, Anadolu ile Rumeli bölgesinde kurulmuş olup gelişen yazı dilinin XVI. asırdan XX. asrın başına Yani Millî Edebiyat Dönemine dek uzanmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi (Eski Oğuz Türkçesi) özellikleri Osmanlı Türkçesinin başlarında da devam etmektedir. Ercilasun, Eski Oğuz Türkçesinin dil özelliklerinin hemen tamamının Osmanlı Türkçesinin başlangıç dönemlerinde de devam ettiğini ve bu özelliklerin XVI. asrın sonlarında başlayıp XVIII. asra kadar devam eden bir süreç içinde bugünkü Türkiye Türkçesinin özellikleriyle yer değiştirdiğini lakin bütün değişmelerin aynı zaman içerisinde başlayıp aynı zamanda bitmediğini ifade eder. (Baran, 2018, s. 2133).

Bu çalışmamız için öncelikle kaynak taramasına başvurduk. Genellikle konuya benzer çalışmalardan, kitaplardan ve makalelerden yararlanıp şairin yaşadığı dönemin dil kullanım özelliklerini dikkate alarak şiirleri dil açısından incelemeye çalıştık. Kimi araştırmacılar

yazarın hayatı ve divanıyla ilgili dil ve edebiyat dünyasında önem arzeden çalışmalar yapmışlar ve biz de benzer akademik çalışmalarını esas alarak yaptığımız bu araştırmayı zenginleştirmeye çalıştık.

2. Türkçede Geçmiş Zaman Eki:

Türkçede genel olarak geçmiş zaman durumu, görülen (şuhûdi mâzi) ve duyulan geçmiş zaman (nakli mâzi) (Tokpınar, 2012, s. 99) olmak üzere iki türden oluşmaktadır. Geçmişte yaşanmış olup ve bizzat tanık olunmuş bir olay dile getirilirken görülen geçmiş zaman, geçmişte yaşanmış fakat tanık olunmamış bir olay ifade edilirken ise duyulan geçmiş zaman kullanılmıştır. (Telli, 2019, s. 129).

2. 1. Görülen Geçmiş Zaman Ekinin Kullanımı: -dı, -di, -du, -dü

Eski Türkçede görülen geçmiş zaman eki olarak kullanılan -dı, -di, -du, -dü (Özdarendeli, 2005, s. 74), Osmanlı Türkçesinde de aynı şekilde kullanılmaya devam edilmiştir.

Birinci Tekil Şahıs: -dım, -dim, -dum, -düm

Turnmadım gezdim ‘Ömer mülk-i cihân-ı serseri

Görmedim ‘ömrüm içinde sen gibi bir dilberi (1b/6)

Dirîğa ben cüdâ **düşdüm** yine bir nev-cüvânîmden

Ƙamu endîşesi gitmez benim bir lahza yanımdan (2b/7)

Zehr-i hicrânımı **içdim** bugün derdim yekin

Ağlayup çeşmim yaşın **sildim** bugün derdim yekin (29b/7)

Aşağıdaki iki beyitte bulunan “*büyütdim*” ve “*yütürdim*” kelimelerinde ünlü harfler açısından fiil kökü ile görülen geçmiş zaman ekleri arasında bir uyumsuzluk söz konusu mevcuttur:

Cânânımı tıfl idi **büyütdim** kucağında

Ninni diyerek yâri **uyutdum** kucağında (4a/9)

جانانمى طيفل ايدي بيوتدوم قوجايمده
ننى دپترك ياري اويوتدوم قوجايمده

Gamından ey

şaçı Leylâ

yütürdim ‘aqlımı Mecnûnım (24b/9)

عِنْدَ نَأْيِ صَاحِبِي لَيْلَا | بُؤُزِدُنِي عَقْلِي بِمَجْنُونِي

İkinci Tekil Şahıs: -diñ, -diñ, -duñ, -düñ

Dilber var ise **kaşdıñ** gel Hicâz’da bul beni

Kâ‘be-i ‘âli maqâmda serfirâzda bul beni (1b/2)

Ne sihir **itdiñ** baña bilmem **düşürdüñ** râh-ı sevdâya

Niçün **şaldıñ** yine câna bu derdmend-i ferdâya (3b/9)

Gül yüzime gelüp söylemez **olduñ** neden

Ey benim gönca dehânım la‘l-ı mercânım halîl (16a/9)

Aşağıdaki beyitte, “**güldürdüñ**” kelimesine baktığımızda görülen geçmiş zaman eki (eki) kullanılarak kelime tabanı ile ek arasındadüzlük-yuvarlaklık açısından uyum sağlanırken, diğer yandan kelime tabanı yuvarlak olan “**içürdiñ**” kelimesinde bahsi geçen uyum bozulmaktadır. (bozulmaktadır)

Kimini ağladup kimini **güldürdüñ**

Baña da mey **içürdiñ** şimdi rûzigâr (23b/3)

كَيْفِي أَغْلَدُوبَ كَيْفِي كَوَلْدُ زِدْكَ
بِكَادَةَ مَنِي إِجْوُزْدِكَ شِمْدِي رُوزِ كَارِ

Üçüncü Tekil Şahıs: -dı, -di, -du, -dü

Bîçâre ‘Ömer **düşdi** yine derd-i ‘azîme

Biñ dürlü derdile büyütdüm kucağımda (4a/12)

بِجَارَةِ عَمْرٍو شَدِي بِيئَهُ دَرْدِ عَظِيمَةٍ
بِيئَهُ دُرُلُودُ زِيئِهِ بِبُيُونْدَةِ فَوْجَارِعَتِهِ

Beni ağlatdı dünyâda varup **güldürdi** ağıyârı

Bulursam rûz-ı maşşerde tutam ol bî-vefâkârı (4b/8)

بِيئَهُ أَغْلَدِي دُنْيَا دَةِ وَارُوبَ كَوَلْدُ زِدِي أَغْيَارِي
بُولُورْسَمَ رُوزِ مَحْشَرْدَةِ طَوْتَمَ أَوَّلِ بِيئَوْفَاكَارِي

Kâ'be bünyân olmağdan qalbimiz **oldı** nişân

Hem daği peygâberimiz Muğammed âhir zamân (8a/3)

كعبة بنيان اولمقدن قلبيز اولدي نيشان
همدغي پيغمبريمز محمد اخير زمان

Hışma gelüp çaldı
sikkın ol Hacerü'l-Esvede

Kim **götürdi** kim gönderdi kızi kıoç kıurbâna bak (9b/2)

خشمه کلوبجالدي سیکین اولنجرا اسوده
کیم گتوردی کیم کوندردی فوزی فوزی قزبانر باف

Yukarıdaki metinlerde bulunan “*düşdi, güldürdi, oldı, götürdi*” kelimelerinde kelime tabanıyla görülen geçmiş zaman ekleri arasında hem düzlük-yuvarlaklık hem de kalınlık-incelik açısından uyumluluk sağlanmamıştır.

Birinci Çoğul Şahıs: *-dik, -dik, -duk, -dük*

Gidersen kıanda şulţânım beni de al bile götür

Habîbiñ günide bugün ‘Ömer **olduğ** hacı (11a/10)

Düşmişem bir **olmadığ** sevdâya haddim bilmedim

Başım uğrattım kıurı gavgaya haddim bilmedim (39a/9)

Başladığ bülbül miââli zâra her gün her gice

Anıñçün mâ' ilim gülzâra her gün her gice (8b/8)

Hemân ben miyem ‘âşık

Cihânı **eyledik** meftûn (37b/1)

İkinci Çoğul Şahıs: *-dıñız, -dıñız, -duñuz, -düñüz,*

Her ‘adûlerle gezüp seyr-i gülistân **itdiñiz**

İtdigin dâ'im baña ‘arz-ı muğabbetler idi (12b/8)

Üçüncü Çoğul Şahıs: *-dılar, -diler, -dular, -düler*

Behey elâ gözli dilber hâlimden haberiñ var mı

Seni benden **ayırdılar** zulümden haberiñ var mı (11b/2)

‘Âkıbet başdan **çıkdılar** o cânım bâdesiñ

Şormaz oldu kanlı zâlim hasta bî-çâresiñ (28b/11)

Aşağıdaki beyitte de hem “*katınlık-incecik*” hem de “*düzlük-yuvarlaklık*” açısından fiil kökü ile görülen geçmiş zaman eki arasında uyum sağlanmamıştır:

Begenüp herkes kendüyi **oldılar** şâhib gurûr

Kimseden yokdur bahâne bizdedir cümle kuşûr (22a/9)

2.1.1. Görülen
Geçmiş Zamanın Fiil
Çatısı Ekleriyle
Kullanıldığı
Örnekler:

بَكْوَبْ هَرْ كَسْ كَنْدُوبِي اَوْلْدِيْلَرْ صَاحِبْ عُرْوَرْ
كِنْسَه دَنْ يُوْقْدَرْ هَا نَرْ بَزْدَه دَنْ جَمَلَه فُصُوْرْ

Edilgen Eki + Görülen Geçmiş Zaman Eki (-l + -dı)

Bir fiil çatısı olarak bilinen **Edilgenlik** (*Meçhul Çatı, Bina-yı Meçhul*), geçicli olan fiilleri geçişsiz bir fiil durumuna dönüştürür. Öznesi belli değil ve eylemin kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. (Korkmaz, 2009, s. 546,547). Aşağıdaki beyitte **-ul** edilgenlik ekiyle beraber **-dı** görülen geçmiş zaman eki kullanılmıştır:

Nâz vü istiğnâ idüp beni ağıyâra hep şatdıklarınıñ

Hep **tuıyıldı** ağıyâr ile yapıdıklarınıñ (12b/11)

Dönüşlü Eki + Görülen Geçmiş Zaman Eki (-n + -dı)

Korkmaz'a göre, dönüşlülük fiili, fiillerdeki oluş ve kılışın doğrudan doğruya özneye dönüştüğünü gösteren **-l** ve **-n** ekleriyle kurulan bir fiil çatısıdır. (*Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü*, 1992, s. 47). Aşağıdaki şiirde **-n** dönüşlülük ekiyle beraber **-dı** görülen geçmiş zaman eki kullanılmıştır:

Cânımıñ cânânıdır hem yüregim yağıdır

Giyinüp dürlü libâsı şalınan karşımdadır (15b/2)

2.2. Duyulan Geçmiş Zaman Ekinin Kullanımı: *-muş, -updur (-ıpdurur)*

Eski Anadolu Türkçesinde (Eski Oğuz Türkçesi) (Korkmaz, Oğuz Türkçesinin Tarihi Gelişme Süreçleri, 2010, s. 27) dil benzeşmesine uğrayarak sadece **-miş** , **-miş** eş biçimlerinin kullanıldığı bu ek, Osmanlı Türkçesi'nin sonlarına doğru dudak benzeşmesine de uğramasının ardından bugünkü biçimini almıştır. (Erdem, 2008, s. 201).

Eski Anadolu Türkçesinde duyulan geçmiş zaman eki olarak bilinen *-miş, -(y)up dur(u)r* şekilleri kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesine gelince *-miş/-muş* ve *-up* eki bu vazifede kullanılmakla beraber *-up* eki Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde ortadan kalkmıştır. (Telli, 2019, s. 131).

Birinci Tekil Şahıs: *-mişam, -mişem; -muşam, -müşem*

Yâ ilâhî sen bilürsin **qalmışam** gâyet nâçâr

Bir gözle göñül virdim o zâlim bende kaçar (7b/3)

Şol güzeli medh iderem gayrısı tursun hele

Ben saña 'aşık olalı **düşmüşem** dilden dile (9a/5)

Dostum beni terk eylemiş şalınur aḥbâbla

Uğratmışam başım ancak bir qurı gavgâya ben (16b/7)

Nâr-ı hicrile teni sûzân olursa bir de ben

Düşmüşem sevdâ-yı 'aşka 'aqlım gider meftûn gibi (20b/10)

'Aşkıñ piyâlesin baña içirdin

Şimdi **olmuşam** ben mest-i rûzigâr (23b/2)

Ey 'Ömer **qalmışam** bu hayretde

Diyâr-ı ğurbetde gâh zulmetde (25a/19)

Irak Türkmen ağızlarında ve Azerbaycan Türkçesinde de duyulan geçmiş zaman ekinden sonra kullanılan **-am, -em** (Erdem, 2008, s. 204,209) birinci tekil şahıs ekleri, Yukarıdaki beyitlerde de aynı durumu söz konusudur. Şunu belirtmek gerekir ki, Aşık Ömer'in şiirleri, Eski Oğuz Türkçesinin izini taşıdığını görebiliriz. Ayrıca fiil kökü ile duyulan geçmiş zaman eki arasında düzlük-yuvarlaklık açısından uyumluluk bulunmamaktadır.

Üçüncü Tekil Şahıs: -miş, -miş, -muş, -miş

Eger yay ol eger gedâ vefâsın **görmemiş** aşlâ

Yıkılası fenâ dünyâ meşakkatkâr-i yâristân (5b/7)

Siyâh zülfün tel tel itmiş **uzatmış**

Şalıvirmiş aq gerdânın üstüne (6b/5)

Metinde kimi zaman aynı kelimenin iki şekilli kullanımına rastlayabiliriz. Yazar, Osmanlı Türkçesi ile şiirleri yazarken aynı ek için bazen “**ötre**” bazen de “**esre**” kullanmıştır. Aşağıda bulunan (21a/3) ve (21a/4) numaralı şiir beyitlerine baktığımızda bu durumu açık bir şekilde görebiliriz.

Rahmîñ ey dilber-i dil nâlâna **olmuş** olmamış

Cân saña meyl eyledi cânân **olmuş** olmamış (21a/03)

رَحْمَكِ اَمِي دِلْبَرِدِلِ نَالَانَرَا اَوْلَمِشْنِ اَوْلَمَامِشْنِ
جَان سَكَامِيْلَ اِنْدِي جَانَانِ اَوْلَمِشْنِ اَوْلَمَامِشْنِ

Şimdilik gökden yağar yerden biter ‘âşık saña

Hâcet mi bendeñe dîvâne **olmuş** olmamış (21a/4)

شمدليك گوكدن يغازيردن بترفاشق سكا
خاجتمى بنده كرديوان اولمش اولما مشر

Bugün Türkiye Türkçesinde bulunmayan **-up** garindium eki ile **-tur(ur)** bildirme ekinin birleşmesinden meydana gelen ek Eski Anadolu Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman için kullanılmıştır. (Direkci, 2016, s. 20). **-ip** şekliyle Azerbaycan Türkçesinde kullanmakta, Türkmen Türkçesinde ise **-ipdr**, **-ipdir** biçimlerinde duyulan geçmiş zaman eki olarak ifade edilmektedir. (Erdem, 2008, s. 202). Lakin Eski Türkçede aslî ve hakim olan duyulan geçmiş zaman ekin **-miş** olduğu ifade edilmektedir. (Doğan, 2022, s. 442).

O şehriñ adını dirseñ **işidüpdür** kamu insân

Ne bir dervîş ne bir seyyâh ne bir yârân ayak basmış (2a/1)

Kayd-ı kısmet dehri dün içre oldı melâl

Hep seniñ endîşe-i fikriñ **olupdur** mâh û sâl (28a/10)

Gonca evrâkını râyegân okur

Fem-i muşâhabetle **depredüp** dili (30a/1)

‘Aşkıñla sînem tolu âteş **olupdur**

Yandım raķîb elinden sîne-i sûzânıma degme (38a/13)

İncelediğimiz şiir örnekelerini esas alarak divanda umumiyetle duyulan (duyulan) geçmiş zaman **-miş** ekiyle karşılanmıştır. Ancak **-Ipdir** eki de olmak üzere iki şekilli kullanıldığını incelediğimiz metinde net bir şekilde göstermektedir.

2.2.1. Duyulan Geçmiş Zaman Ekinin Ek Fiillerle Kullanıldığı Örnekler:

Ek-Fiil, Köken olarak Eski Türkçede *er-* yardımcı fiilinin *-er > -ir > -i* değişiminin sonucunda meydana gelmektedir. Ayrıca, isim soylu sözcüklerin yüklem olarak kullanılmasını sağlamaktadır (Hunutlu, 2018, s. 364).

Aşağıdaki örnek şiir beyitlerinde **imiş** duyulan geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır.

sıfat + ek-fiil = cellâd imiş, giriftâr imiş.

Dir ki ‘Ömer efendimi medh ider

Ġamzesi **cellâd imiş** günde yüz kan ider (25a/08)

Başına âzâde keçiniñ diller

Hep **giriftâr imiş** bilmezdim evvel (26a/06)

Birinci Çoğul Şahıs: -muşız / -muşuz

O şâhîñ şehrine kimler ‘acep bir ân ayak **başmışız**

Ne bir ‘âşık ne bir ma ‘şûk ne bir nâdâna ayak **başmışız** (1b/9)

Şimdi **irişmişiz** âhîr zamâna

Harâm girdi helâl serden içeri (10a/7)

Üçüncü Çoğul Şahıs: -muşlar, -müşler

‘Ömer ider hep **gülmüşler** ‘âşıklarîñ yañılmışlar

Bakçeñde gülüñ dirmişler bâğından haberiñ var mı (11b/5)

2.2.2. Duyulan Geçmiş Zamanın Fiil Çatısı Ekleriyle Kullanıldığı Şiir Örnekleri:

Edilgen Eki + Duyulan Geçmiş Zaman Eki (-n + -mış)

Emr-i Hâkîdır tâ ezelden böyle **çalınmış** kalem

Bağrımı hûn eyledi derd-i belâ ile elem (3a/12)

Edilgen Eki + Duyulan Geçmiş Zaman Eki (-l + -mış)

Vechiñ cennete beñzer lebleriñ âb û zülâl

Sûre-i Tâhâ **yazılmış** alnına dilber seniñ (9b/7)

Pâşâm gözleriñ **süzülmüş** lebinden şeker azalmış

İbrişim kuşak çözülmüş belinden haberiñ var mı (11b/04)

Cennetiñ kapısı **açılmış** dânişiñ rizvânına

Kendini meleklerle şultân iden karşımdadır (15b/4)

3. Duyulan Geçmiş Zamanın Kurallı Birleşik Fiillerle Kullanıldığı Şiir Örnekleri:

3.1. Fiil Kökü + Tezlik Fiil + Duyulan Geçmiş Zaman Eki -mış

Ulaçlı birleşik fiiller içerisinde yer alan *Tezlik fiil*, bir fiilin *-I* ulacı ve *vermek* fiilinin birleşmesi sonucunda meydana gelen birleşik fiillere tezlik fiili denir. (Hengirmen, 2006, s. 270). Metinde duyulan geçmiş zaman, kurallı birleşik fiillerden, sadece tezlik fiiliyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

Siyâh zülfüñ tel tel itmiş uzatmış

Şalvirmiş aķ gerdânın üstüne (6b/5)

SONUÇ

Oğuz grubu Türk lehçelerinin, dil bakımından aralarındaki yakınlık eserlerde, metinlerde ve eski yazılarda açık bir şekilde görülmektedir. Bunlar özellikle hem zaman hem de şahıs ekleri kullanımını açısından ortak veya benzer özelliklerine sahip olduklarını söyleyebiliriz. XVII. yüzyılda Osmanlı Türkçesi ile yazılan Aşık Ömer'in divanında geçmiş zaman ekleri konusunu işledik. İlki, şiir beyitlerini inceleyip de latin harflerine aktararak transkripsiyonu yaptığımızda **-dı** görülen geçmiş zaman ekinin 2. ve 3. Çoğul şahıslarda kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından uyumluluk mevcuttur. Diğer şahıslarda ise metne göre değişir, kimi şiir beyitlerinde tamamen zaman ve şahıs ekleri uyum sağlamış, kimi şiir beyitlerinde uyum bulunmamaktadır. Bunlar görülen geçmiş zaman 1. Tekil, 2. Tekil, 3. Tekil ve 3. Çoğul şahısları dönemin imla özelliklerine göre değerlendirildiğinde öncelik olarak eser harekelidir. Yazar, geçmiş zaman ekleri için bazen “ötre” bazen de “esre” bazen de “fetha” harekelerini kullanmıştır Bu da şiir beyitlerinde kullanılan görülen geçmiş zaman eklerinde bir karışıklığa neden olmuştur.

Şiir beyitlerinde, Fiil kökleri ile zaman ekleri arasında uyumu sağlanamayan kelimeler de mevcuttur. Bunlardan: 1. Tekil şahısta, “büyütdim” ve “yütürdim, 2. Tekil şahısta *ıçürdiñ*, 3. Tekil şahısta “*düşdi, güldürdi, oldı, götürdi*” ve 3. Çoğul şahısta ise “oldılar” gibi tüm bu kelimelere baktığımızda aralarında zaman eki ile şahıs ekleri arasında düzlük-yuvarlaklık açısından “dudak uyumu” bulunmamaktadır.

-miş, -miş duyulan geçmiş zaman (nakli mâzi) ekine gelince, Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Oğuz Türkçesi devirlerinde Ünsüz benzeşmesine uğramıştır. Lakin Osmanlı Türkçesi döneminin sonlarında dudak benzeşmesine uğramış ve şimdi kullandığımız son şekline kavuşmuştur. Ek Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesinde farklı

şekilde kullanılmıştır. Mesela; Eski Anadolu Türkçesinde ek, (y)Up dUr(U)r şeklinde kullanılırken, Osmanlıcada -mİş/-mUş ve -Up şekline bürünmüştür. Zaman dilimi içersinde de -Up eki düşmüş ve böylece duyulan geçmiş zaman sadece -mİş/mUş ekiyle ifade edilmeye başlanmıştır.

Üzerinde çalıştığımız şiir beyitlerinde, duyulan geçmiş zamanın teklik ve çokluk ikinci şahıs eklerine rastlanmamıştır. 1. ve 3. çoğul şahıslarda zaman ve şahıs ekleri arasında uyumluluk söz konusudur. 3. Tekil şahıslarda hem **-miş**, hem **-up** hem de **-updur** ekleri bulunmaktadır. 1. Tekil şahısta izah edilmesi gereken en önemli nokta, yazarın yazmış olduğu bazı şiir beyitlerinde -mİş duyulan geçmiş zaman ekinin -am/-em şahıs ekleriyle kullanılmasıdır. Böylece yazarın divanında Eski Oğuz Türkçesinin özelliklerinin yanı sıra izine de rastlanmıştır. **kalmışam, düşmüşem, uğratmışam, olmuşam** örneklerine bakarak diğer Türk leheçelerinden ne denli etkilendiğini açık bir şekilde görebiliriz.

KAYNAKÇA

- Baran, B. (2018). Osmanlı Türkçesi Öğretiminde Arapça, Farsça ve Eski Anadolu Türkçesinin Yeri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4).
- Çavdar, Y. (2022). Âşık Ömer Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (9).
- Çelepi, M. S. (2005). *Âşık Ömer Divânı'nın Tahlîli*. Isparta (Yüksek Lisans Tezi): Süleyman Demirel Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi).

- Direkci, B. (2016). Âşık Ömer Divanı'nda Eski Anadolu Türkçesi Unsurları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (33).
- Doğan, T. (2022). Çağdaş Oğuz Türkçesinde -(X)p(DXr) Duyulan Geçmiş Zaman Ekinin Dağılımına Dair. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7).
- Erdem, M. (2008). Modern Oğuz Türkçesinde Belirsiz Geçmiş Zaman Ekleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (9).
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hunutlu, Ü. (2018). Ek Fiilin Öğretim Yöntemindeki Sorular. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(1).
- Karasoy, Y., & Yavuz, O. (2003). Karasoy, Y17. Yüzyıl Saz Şâiri Âşık Ömer Üzerine Bazı Mülâhazalar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13).
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). Oğuz Türkçesinin Tarihi Gelişme Süreçleri. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(1).
- Özdarendeli, N. (2005). Türk Dilinde Geçmiş Zaman. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2).
- Telli, B. (2019). -Ik/-Uk Duyulan Geçmiş Zaman Eki Üzerine. *Gazi Türkiyat*, (24).

Tokpınar, M. (2012). Hadis Tercümesinde Şuhûdi Mâzi ve Nakli Mâzi Hakkında Cevdet Paşa'nın Bir Mektubu Üzerine. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 10(1).

Üşenmez, E. (2012). 17. Yüzyıl Saz Şâiri Âşık Ömer ve Dili Üzerine. *Journal of Turkish Language and Literature*, 38(38).

Yılmaz, A. (2024). Âşık Ömer Divanı'nda Açan Klasik Türk Şiiri Çiçekleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 17(46).

Journal of Kirkuk University Humanity Studies

Vol. 20, No. 2, Part II, December 2025

*A quarterly journal published by the College of
Education for Human Sciences, University of Kirkuk*

ISSN 1992 - 1179

Postal Address

Iraq – Kirkuk – University of Kirkuk

P.O. Box: 2281

Postal Code: 52001

Legal Deposit Number: 1209

*National Library and Archives of Iraq, Baghdad
(2009)*

kujhs@uokirkuk.edu.iq

Editor-in-Chief: Prof. Dr. Murad Ismail Ahmed

In the Name of Allah, the Most Gracious, the Most Merciful

All praise is due to Allah, the Lord of the Worlds, and peace and blessings be upon our Master Muhammad and upon all his family and companions.

The Editorial Board of the **Journal of the University of Kirkuk for Humanitarian Studies** is pleased to present to researchers and interested readers this new issue, which includes a distinguished collection of rigorous scholarly studies in various fields of the humanities. These studies reflect the diversity of disciplines and the depth of methodological approaches, and they contribute to enriching human knowledge and strengthening constructive academic dialogue.

Since its inception, the journal has sought to establish the standards of sound scientific research, adhere to the principles of rigorous peer review, and encourage original studies that address contemporary humanitarian issues through balanced scientific and methodological perspectives, thereby serving societal development and advancing academic research.

This issue is the result of the collective scholarly efforts of esteemed researchers, members of the Editorial Board, and respected reviewers, whose academic contributions and objective evaluations played a significant role in presenting the studies in their final form in accordance with the standards adopted by peer-reviewed academic journals.

While we highly value the trust that researchers place in our journal, we reaffirm our continued commitment to supporting serious scientific research and to opening avenues for publication to researchers from within Iraq and beyond. We hope that this issue will constitute a valuable scholarly addition that serves the advancement of research in the humanities.

We ask Allah to grant success and guidance to all.

Peace and blessings be upon you.

Editor-in-Chief

Prof. Dr. Murad Ismail Ahmed

Journal of the University of Kirkuk for Humanitarian Studies

December 2025

Publication Rules and Guidelines – Journal of Humanistic Studies, University of Kirkuk

1. The research manuscript must be submitted electronically via the website (<https://kujhs.uokirkuk.edu.iq>) in **Microsoft Word format** (.doc or .docx).
2. The research must be typed using a computer with **single line spacing**, not exceeding **25 pages** (approximately **10,000 words**). The font for Arabic research should be **Simplified Arabic**, including tables, with line spacing 1.5 and font size 14 on **A4 paper**. For English and Turkish research, use **Times New Roman**, size 14, on A4 paper. For Kurdish research, use **Kurdfonts (Koran font)**.
3. A **short academic CV** of the author(s) must be submitted separately along with the research.
4. Authors' full names should be written in **Arabic and English**, including their current positions and academic ranks.
5. An **author's declaration** confirming that the research has not been previously published and is not under review elsewhere must be included.
6. **Main and subheadings** should be used to structure the research logically. Main headings include: Research Title, Abstract, Keywords, Introduction, Research Methodology, Discussion, Conclusion, References.
7. An **abstract in both Arabic and English** must be included, not exceeding **250 words**.
8. **Keywords** must be listed immediately after the abstract.
9. Tables, figures, and maps must be included **within the text**, numbered sequentially, with appropriate titles and references in the text.
10. Research derived from **Master's theses or PhD dissertations** may be published, provided these works have not been published or accepted elsewhere. This must be indicated on the first page, in the references list, and in the author's declaration.
11. Authors are responsible for paying any **evaluation-related fees** if they withdraw the research and decide not to continue the publication process.
12. Authors are granted a maximum of **one month** to make any requested revisions. The journal reserves the right to **automatically cancel** the submission if the revisions are not submitted within the given period.

References and Citation Rules:

13. a. The **APA 7th Edition** (American Psychological Association) must be followed for all citations and references, ensuring accuracy and consistency.
- b. In-text citations should include the **author's last name, year, and page number**, e.g., Ali Abdul Abbas Al-Azzawi (Al-Azzawi, 2008: 214) or (Al-Azzawi, 2008).
- c. For Quranic sciences and Islamic history research, references may be cited using **numbered superscripts** (1), (2), (3) and detailed at the end of the research in numerical order.
- d. References must be listed **alphabetically by the author's last name**. Examples:
  - Books: Last Name, First Name (Year), Title of Book, Edition, City of Publication, Publisher.
Example: Shhadeh, Numan 2011, Statistical Analysis in Geography and Social Sciences, Amman – Jordan, Safaa Publishing.
  - Journals: Last Name, First Name, (Year). Title of Article. **Journal Name**, Place of Publication, Volume Number, Issue Number, Page Numbers.

14. A **plagiarism check** must be performed at the university computing center.
15. The **publication fee** is **150,000 Iraqi Dinars**. If the research exceeds 25 pages, an additional **5,000 IQD per extra page** will be charged.
16. The journal's editorial board conducts an **initial evaluation**, followed by review by **qualified expert reviewers**. Authors must make any required revisions before final approval for publication.
17. All manuscripts and correspondence related to the journal must be submitted via the **journal website**.

Editorial Board Members

No.	Position	Name	Academic Title	Specialization	Workplace	Country
1	Editor-in-Chief	Dr. Murad Ismail Ahmed	Professor	Geography	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
2	Managing Editor	Dr. Haider Adel Mohammed	Lecturer	Turkish Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
3	International Editorial Board Member	Dr. Mishari Abdulaziz Mohammed Al-Mousa	Professor	Arabic Language	Kuwait University, College of Arts	Kuwait
4	International Editorial Board Member	Dr. Syed Sadiq Awad Allah Ahmed	Professor	English Language	University of Bahrain, College of Arts	Bahrain
5	International Editorial Board Member	Dr. Nazan Tutash	Professor	English Language	Ankara University, Faculty of Languages	Turkey
6	Editorial Board Member	Dr. Fahad Abbas Suleiman	Professor	History	University of Kirkuk, College of Education for Girls	Iraq
7	International Editorial Board Member	Dr. Noor Allah Jateen	Professor	Turkish Language	Ankara University, Faculty of Languages	Turkey
8	Editorial Board Member	Dr. Kamal Abdullah Hassan	Professor	Geography	University of Anbar, College of Arts	Iraq
9	Editorial Board Member	Dr. Zanyar Faiq Saeed	Professor	English Language	University of Sulaymaniyah	Iraq
10	Editorial Board Member	Dr. Jinar Abdulqader Ahmed	Professor	Educational and Psychological Sciences	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq

No.	Position	Name	Academic Title	Specialization	Workplace	Country
11	International Editorial Board Member	Dr. Dalal Ali Suleiman Zriqat	Professor	Geography	University of Jordan, College of Arts	Jordan
12	Editorial Board Member	Dr. Yasser Mohammed Taher	Professor	Teaching Methods	University of Kirkuk, College of Education for Pure Sciences	Iraq
13	Editorial Board Member	Dr. Karwan Omar Qader	Professor	Kurdish Language	University of Sulaymaniyah, College of Languages	Iraq
14	International Editorial Board Member	Dr. Essam Mustafa Abdulhadi Aqleh	Associate Professor	History	Khour Fakkan University, College of Arts	UAE
15	International Editorial Board Member	Dr. Ibrahim bin Yahya bin Zahran Al-Busaidi	Associate Professor	History	Sultan Qaboos University, College of Arts	Oman
16	International Editorial Board Member	Dr. Nazih Ibrahim Al-Manasiya Al-Battoush	Professor	Geography	University of Jordan	Jordan
17	International Editorial Board Member	Dr. Khalisa Al-Ghabari	Assistant Professor	English Language	Sultan Qaboos University, College of Arts	Oman
18	International Editorial Board Member	Dr. Mahdi Qais Abdulkarim Al-Janabi	Assistant Professor	Quranic Sciences	University of Sharjah, College of Sharia and Islamic Studies	UAE
19	International Editorial Board Member	Dr. Ismail Al-Bar Qumsar	Assistant Professor	Turkish Language	Duzce University	Turkey
20	International Editorial Board Member	Dr. Fares Mahmoud Mahmoud	Associate Professor	Geography	University of Bern	Switzerland

No.	Position	Name	Academic Title	Specialization	Workplace	Country
21	Editorial Board Member	Dr. Kamel Abdulqader Hussein	Assistant Professor	Quranic Sciences	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
22	Editorial Board Member	Dr. Ezzedine Saber Mohammed	Assistant Professor	Kurdish Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
23	Editorial Board Member	Dr. Khalid Ahmed Hawas	Assistant Professor	Arabic Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
24	International Editorial Board Member	Dr. Mohammad Akbarpour	Assistant Professor	Geography	Riza University, College of Arts	Iran
25	Editorial Board Member	Dr. Ali Hadi Hassan	Assistant Professor	Arabic Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
26	Editorial Board Member	Dr. Majid Ahmed Jadoa Al-Zubaidi	Professor	English Language	University of Anbar, College of Arts	Iraq
27	Editorial Board Member	Dr. Mohammad Ali Sharif	Assistant Professor	Turkish Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
28	Editorial Board Member	Dr. Zainab Ismat Safaa Al-Din	Lecturer	English Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
29	Editorial Board Member	Dr. Emad Abdullah Murad	Lecturer	Quranic Sciences	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq

Index Of Published Research

History Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
1	The Profession of Refrigeration and its Development in the Abbasid Era (192-656 AH / 807-1258 AD)	Ismaeel T. Ghafoor Al - Obaidy	1-22
2	Negotiations of Aix-les-Bains and the Independence of Morocco, 1955-1956"	Asst. Prof. Dr. Riam Abbas Dweibel	23-44
3	The Relationship Between The Ardalan Emirate And The Ottoman State During The Period 1520-1566 AD (A Historical And Political Study)	Suzan Saleh Karim	45-74
4	The Program Of The Syrian Communist Party And The Government's Stance Towards It Up To 1972	Shahla Amin Rashid Muhammad	75-122
5	The Role Of The Baghdad Ashrafs Syndicate In Encouraging Jihad During World War I	Asst. Lect Imad Ahmed Hamid	123-150
6	Reflection of class and union struggle in southern Kurdistan in Kurdistan Road newspaper 'Rygai kurdistan' (1991-1994)	Assistant Prof.Dr.Faraydoon Abdulrahim Abdullah	151-187

Geography Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
7	Environmental Assessment Of Heavy Metal Concentrations In Frozen Imported Fish Tissues In Kufa City Markets	Dr. Hassan Allawi Abbood AL- Akraeww Hasanain Mohammad Abdulhssein Aboshabbaa	188-213
8	The Impact Of Air Temperature And Humidity On Human Thermal Comfort In Kirkuk City, Iraq (1990-2020)	Asst.Lect Sarraa Wadhah	214-235
9	A Geomorphological Study of Nebkhas in Al-Siniyah Subdistrict, Baiji District	Lecturer Dr. Saadi Khalaf Ahmed	236-277

Educational and Psychological Sciences Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
10	Dehumanization & Its Relationship to Moral Exclusion	Asst. Prof. Dr. Anwer Jabbar Ali	278-321
11	Systems Thinking Among Educational Counselors	Dr. Walid Khalil Ismail	322-345

Arabic Language Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
12	The Eloquence Of Retriation In Single Qur"anic Stories From Cutting Events To Generating Meanings Reading In Selected Models	Assistant Professor Dr. Ahmed Juma Shawan	346-390
13	The Research Title In Argumentative Factors And Their Role In Textual Cohesion An Applied Study Of The Diwan Of Imam Al-Shafi' -Selected Models-	Dr. Aram Ali Othman	391-415
14	Conversational Implicature in Al-Khansa's Poetry in the Light of Paul Grice's Principles	Asst. Prof. Dr. Saad Abdulrahim Ahmad Al-Hamdani	416-450

English Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
15	The Interaction Between Grammar And Implicatures In Eliciting Meaning	Ibrahim Hassan Abdullah	451-473
16	Female psychosis and patriarchal oppression as Exemplified in the Yellow Wallpaper	Dr. Anmar Adnan Mohammed Hassan	474-488

Research of the Turkish Language

NO	Research Title	Researcher	Page Number
17	Teachers' Views On Turkish Education In Iraq (The Case Of Kirkuk)	Najat Ayoob Shukur SHUKUR	489-522

Quranic Sciences Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
18	"The Principle Of Prioritizing Jurisprudence And Its Importance In The Field Of Islamic Economics"	Assistant Professor Dr. Abdul Sattar Shahadhah Hussein Al-Luhibi	523-554
19	Interpretive And Purposive Controls In Constructing The Concept Of Fitna In The Holy Qur'an: An Applied Study Of Surat Al-Baqarah	Prof. Dr. Ahmed Abdullah Rahim	555-594

Research Derived from Theses and Dissertations

NO	Research Title	Researcher	Page Number
1	The Geographical Distribution of Large-Scale Industries in Kirkuk Governorate in 2024	Riyam Yas Jasim Al-Hiyali	620-595
2	The Past Tense Suffix in the Diwan of Omar Al-Ashiq: An Analytical Study	Assoc. Prof. Mahia Mohsen Hassan	621-636
3	An Analytical Study of Poetic Content According to Prosodic Meter in Sadiq Bashirli's Diwan (From a Cup to a Sea)	Prof. Abbas Rashid Ali	637-653
4	Women in the Poem "A Woman Does Not Want to Be a Woman" by Ali Binjwani	Asst. Lecturer Murtadha Saif Al-Din Najm Al-Din	654-672
5	Politeness in Conversational Implicatures	Assoc. Prof. Goran Salah Al-Din Shukr	673-689
6	The Anfal Campaign and Its Reflections in the Poetry of Latif Fattah Faraj	Fatima Abbas Hamid – Assoc. Prof. Arsan Hashim Mahmoud Al-Saqi	690-719
7	The Semiotics of the Title in the Poetry of Farhad Shakli	Prof. Saman Izz Al-Din Saadoun	720-742
8	Pedagogy of Language Teaching	Lecturer Ashti Hussein Arif	743-779
9	Teaching the Kurdish Language in the First Grade of Primary Education in Non-Governmental Primary Schools in the District Center of Sulaymaniyah Governorate: A Case Study	Sarwa Mohammed Karim	780-803
10	Intertextual Materials in the Poems of the Poet Nali	Prof. Shihab Tayeb Taher	804-819
11	Mythological Thought in the Poems of Sabah Ranjdar from the Perspective of Mythological Criticism	Suvara Mohammed Ahmed	820-844
12	Social Corruption in the System of Governance of the Kurdish Emirates during the Abbasid Era	Assoc. Prof. Asu Omar Mustafa	845-870
13	Qur'anic Readings and Their Impact on Understanding the Qur'anic Text	Siran Ahmed Abdulqader	871-885

Issued by the College of Education for
Human Sciences, Kirkuk University

Kirkuk University Journal for Humanities Studies

A peer-reviewed quarterly journal from the College
of Education for Humanities, University of Kirkuk

A quarterly magazine issued by the
College of Education for Human Sciences
Kirkuk University

issn 1992 - 1179

Postal address

Iraq/ Kirkuk/ Kirkuk University
P.O. Box: 2281 and Zip Code: 52001

